

Sanjsko orožje ge

Vojaki držav, ki bodo posedovale brezpilotna letala, bodo vedno bolj zgolj upravljivi računalniški sistemi, ki s pritiskom na gumb nekje na drugi polovici sveta povzročijo razdejanje in smrt, sami pa po zaključku delovnega dne odidejo domov v objem najbližjih

MARKO BUCIK

Teroristični napad na Svetovni trgovinski center v New Yorku 11. septembra 2001 je odločno zaznamoval tako globalno varnostno sliko kot tudi ameriško zunanjo in obrambno politiko. Boj proti terorizmu, ki je do takrat večinoma potekal v ozadju in le redko zašel na televizijske zaslone in časopisne naslovnice, je postal vseobsegajoča vojna.

Ameriška vojska z zavezniki se je kmalu po tragičnem sesutju dvojčkov v središču Manhattan podala v Afganistan na lov za domnevnimi arhitekti napadov. Za širšo javnost sta Al Kaida in njen voditelj Osama bin Laden šele takrat postala sinonim za zlo moderne dobe, v kateri razpršene celice religioznih skrajnežev, združene v širše teroristično gibanje, lahko pomenijo resno grožnjo za varnost in celo obstoj posameznih držav. Vzpon Al Kaide in njena vpletenost v napade v Madridu leta 2004 ter Londonu leta 2005 sta dokončno potrdila prehod v obdobje novih varnostnih groženj, v katerem izolirani smrtonosni napadi nedržavnih akterjev počasi, a vztrajno nadomeščajo klasične meddržavne konflikte. Tovrsten radikalen odmik od ustaljenih okvirjev konceptov vojskovanja je zahteval korenit razmislek o primernosti obstoječih obrambnih strategij in sredstev.

Dodatno je k streznitvi prispeval potek vojn v Afganistanu in Iraku. Kljub tamkajšnji vojaški premoči ZDA in njihovih zaveznikov je namreč postalo očitno, da niti najbolj opremljene in organizirane vojske sveta niso kos oboroženim skrajnežem, ki uporabljajo nekonvencionalna bojna sredstva in se urijo na težko dostopnih območjih, kjer osrednje oblasti držav nimajo nadzora. Pozornost vojaških strategov se je tako preusmerila na iskanje primerne orožja, ki bi omejilo visoke vojaške izgube, znižalo stopnjo žrtev med civilisti ter bistveno načelo operativno moč prostorsko razpršenih terorističnih celic. Brezpilotna letala, bolj znana kot "troti" (ang. drones), ki so jih do tedaj večinoma uporabljali za zbiranje obveščevalnih in vremenskih podatkov, so se zdela najboljši odgovor.

Začetki

Zgodovina razvoja sodobnih oboroženih daljinsko vodenih brezpilotnih letal sega v konec devetdesetih let prejšnjega stoletja, prvi uspešni napad pa je bil izveden novembra 2001, ko je letalo vrste predator na obrobju afganistanskega glavnega mesta Kabul z lasersko vodenim izstrelkom ubilo

Mohammeda Atefa, vodjo vojaških operacij Al Kaide.

Leto kasneje je bil v Jemnu na enak način ubit Kaed Sinan Harithi, domnevni arhitekt napada na ameriški rušilec USS Cole leta 2000. Ameriška vojska je v luči začetnih uspehov pričela pospešeno nabavljati brezpilotna letala, usposabljalni nove kadre za njihovo upravljanje ter v njihov razvoj vlagala vedno večji del obrambnega proračuna.

Po poročanju washingtonskega raziskovalnega inštituta New America Foundation tako Pentagon in Cia enajst let po začetku vojne proti terorizmu upravljata več kot 7500 primerkov, ki so razmeščeni po številnih ameriških in zaveznikih vojaških bazah po celem svetu, od Turčije do Katarja, Združenih arabskih emiratov, Savdske Arabije, Jemna, Etiopije, Džibutija, Filipinov in Sejšelov.

Bliskovit tehnološki napredek je poskrbel za to, da so brezpilotna letala kmalu postala nepogrešljivi del ameriškega obrambnega sistema. Varnostno zaščitene satelitske povezave ter sodobna navigacijska oprema danes omogočajo njihovo daljinsko upravljanje iz vojaške baze v puščavi ameriške zvezne države Nevade, ki je od območij dejanskih preletov oddaljena tisoče in tisoče kilometrov. Kamere z visoko ločljivostjo sliko v živo prenašajo na ekrane posebej za te namene usposobljenih pilotov ter omogočajo neposreden pregled nad do nedavnega nedostopnimi ter zato nevidnimi predeli sveta. Lasersko vodeni raketni izstrelki pa omogočajo natančno izvajanje napadov na cilje, ki so bili še pred nekaj leti nedosegljivi.

Kot v svoji knjigi o napredku brezpilotnih tehnologij (Wired for War) poudarja Peter W. Singer, pa je verjetno njihova najpomembnejša prednost ta, da so zaradi uporabe najsodobnejših kompozitnih materialov brezpilotna letala dovolj lahka, da v zraku na višini osmih kilometrov lahko krožijo tudi do 24 ur. Medtem ko ima pilot vojaškega letala F-16 le nekaj sekund za lociranje tarče in izvedbo napada, ima upravljavec brezpilotnega letala na razpolago več ur, v katerih se z varne razdalje pripravi na sprožitev izstrelka. Podobnost z računalniškimi igrami je očitna, nekdanje mokre sanje zanesenjakov pa so postale vojaška realnost.

Civilisti - kolateralna škoda

Po terorističnih napadih 11. septembra 2001 je takratni predsednik George W. Bush v okviru vojne proti terorizmu odobril uporabo oboroženih brezpilotnih letal

za napade na vodstvo talibanov in Al Kaide na ozemlju Afganistana, kasneje pa tudi na teroristične skupine v Pakistanu in Jemnu. Med letoma 2004 in 2009 je tako njegova administracija odobrila približno petdeset napadov na cilje znotraj Vaziristana, predela Pakistana na severozahodni meji z Afganistanom. Po podatkih britanskega Biroja za raziskovalno novinarstvo (Bureau of investigative journalism) je bilo v tem obdobju v napadih ubitih več kot petsto ljudi, večinoma domnevnih terorističnih skrajnežev, vendar neizogibno tudi mnogo civilistov, ki so tako postali kolateralna škoda boja proti terorizmu tudi zunaj vojnih območij Afganistana in Iraka.

S kruto realnostjo do tedaj oddaljene in "virtualne" vojne sta se decembra 2006 soočili tudi ameriška in svetovna javnost. V napadu na islamsko versko šolo v vasici Chenagai je bilo ubitih osemdeset ljudi, med njimi kar sedemdeset mladih študentov. Zaradi burnega odziva Pakistancev in množičnih protestov je odgovornost za napad sicer prevzel Islamabad, vendar je za tragično napako stala Cia, ki je v tistem obdobju že prevzemala primat v okviru prikritega vojaškega spopada z Al Kaido, medtem ko je Pentagon svoje napade omejil na vojna območja Afganistana in Iraka. Tovrstna strategija je postajala tarča vse glasnejših kritik mednarodnih pravnikov in borcev za človekove pravice, ki so postavljali pod vprašaj legalnost, etičnost in upravičenost napadov z brezpilotnimi letali.

Vendar je administracija v želji, da dokaže uspešnost vojne proti terorizmu, uboje nadaljevala. Nekoliko presenetljivo je tudi Barack Obama do sedaj pokazal bolj malo pripravljenosti, da bi v politiko uporabe brezpilotnih letal vnesla več transparentnosti, kvečjemu nasprotno. Kljub temu da je med kampanjo ostro obsodil uporabo mučenja v času administracije svojega republikanskega predhodnika ter v svojem govoru ob prejetju Nobelove nagrade za mir govoril o "pravični vojni" kot skrajnem sredstvu pri zagotavljanju nacionalne varnosti, je število napadov z brezpilotnimi letali zunaj območij vojne v času njegovega prvega mandata dramatično poraslo.

Po odhodu iz Iraka in ob postopnem umiku iz Afganistana so tovrstni napadi postali glavno sredstvo nove administracije v boju proti terorizmu. Samo v Pakistanu je tako Cia v zadnjih štirih

letih izvedla več kot tristo napadov, v njih je bilo po ocenah raziskovalcev New America Foundation ubitih od 1600 do 2700 ljudi. V Jemnu je Obamova administracija izvedla več kot petdeset napadov, v njih je bilo ubitih več kot petsto ljudi, medtem ko je Bush odobril zgolj en napad na tamkajšnje skrajneže, domnevno povezane z lokalno celico Al Kaide. Med Obamovim prvim mandatom so bila brezpilotna letala prvič uporabljena tudi v napadih na cilje v Somaliji.

Črna lista

Konec leta 2011 je prinesel pomemben preobrat. V napadu v Jemnu sta bila ubita Anvar Al Avlaki in Samir Khan, oba državljana ZDA. Al Avlaki je bil takratni domnevni vodja tamkajšnje celice Al Kaide, v okviru katere je deloval tudi Khan. Mesec kasneje je bil v podobnem napadu v Jemnu ubit tudi Al Avlajev šestnajstletni sin, prav tako ameriški državljan.

Obama je v luči naraščajočega pritiska javnosti in glasnih kritik o protiusustavnosti zunajsodnih pobojev ameriških državljanov januarja 2012 prvič javno spregovoril o uporabi oboroženih brezpilotnih letal ter skušal upravičiti njihovo nujnost v boju proti terorizmu. Nekaj mesecev kasneje je skušal nasprotnike pomiriti predsednikov glavni protiteroristični svetovalec John Brennan, trenutno kandidat za novega direktorja Cie, ki je zagotovil, da se administracija za napade odloča samo v skrajnih primerih, ko je neposredno ogrožena nacionalna varnost ZDA ter za prijetje osumljencev ne obstaja boljša alternativa.

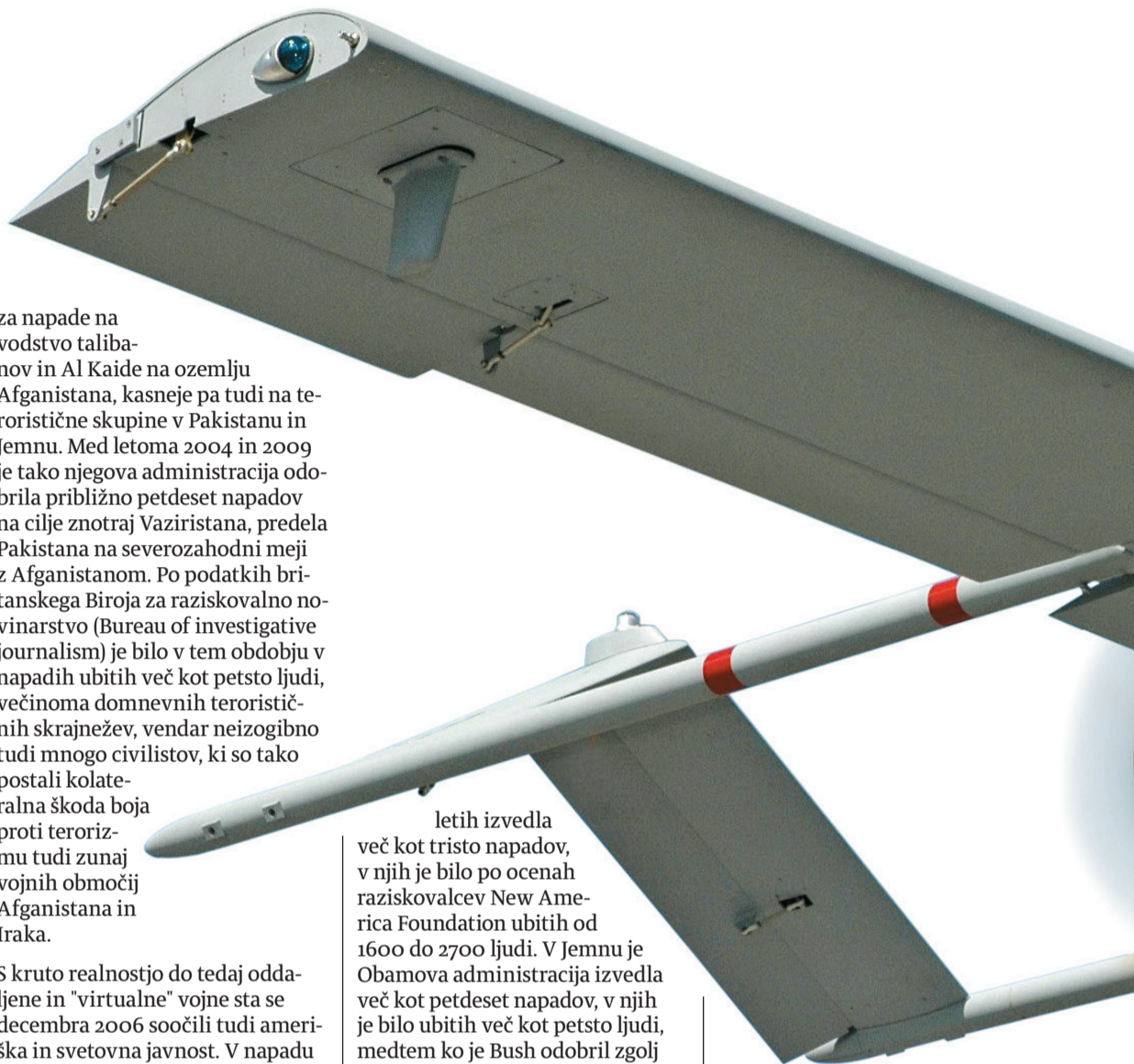
Vendar je administracija vse pogosteje postajala tarča utemeljenih kritik o nespoštovanju ameriške zakonodaje in mednarodnega prava, ki jih je še dodatno okrepilo razkritje New York Timesa v maju 2012, da predsednik s svojimi najozjim svetovalci odloči-

tve o napadih sprejema na podlagi tako imenovane "črne liste" - seznama osumljencev, ki naj bi obsegal od 2000 do 3000 imen. Kljub zagotovilom administracije, da postopek priprave seznama vsebuje veliko zaščitnih mehanizmov, ter ponavljajočim se izjavam, da so napadi skladni tako z ameriško zakonodajo kot tudi z mednarodnim pravom, je duh dokončno ušel iz steklenice. Ciniki bi ob tem pripomnili, da so morali za to seveda najprej umreti državljani ZDA. Dokler so v napadih umirali prebivalci Pakistana, Jemna ali Somalije, namreč kritiki niso bili tako glasni.

Mednarodno pravo

Uporaba brezpilotnih letal nedvomno odpira številna pravna in etična vprašanja. Ustavimo se za trenutek pri mednarodnopravnih vidikih. Ustanovna listina ZN dovoljuje uporabo sile bodisi v samoobrambi bodisi na podlagi ustrezne odločitve Varnostnega sveta ZN. Uporaba brezpilotnih letal znotraj teh okvirjev se zato ne zdi sporna, saj so v tem primeru zgolj eno izmed vojnih sredstev. Humanitarno pravo od vpletenih strani zahteva zgolj, da uporaba sile ni nesorazmerna ter da vojskujoči se strani razlikujeta med pripadniki bojnih sil in civilisti.

Dober primer je Natova uporaba brezpilotnih letal za sestrelitev raketnih sistemov libijske vojske leta 2011, ko je Varnostni svet ZN odobril uporabo sile za zaščito civilistov, ki so bili tarča Gadafijevega režima ob izbruhu tamkajšnje državljanske vojne. Slika je nekoliko bolj zabrisana že v primeru Afganistana, saj za-



Generalov

četnega napada ZDA Varnostni svet ZN ni odobril, je pa kasneje sprejel resolucijo, na kateri je bila oblikovana koalicija mednarodnih sil ISAF, ki tako v okviru svojih vojaških operacij načeloma lahko uporablja tudi brezpilotna letala.

Zunaj vojnih območij pa se zdi legalnost napadov z brezpilotnimi letali, tako kot tudi napadov s katerim koli drugim orožjem, utemeljeno sporna. Ellen O'Connell, profesorica prava z ameriške univerze Notre Dame, trdi, da je njihova uporaba v Pakistanu,

Samo še orodje za eksekucije

Vendar se zdi pomembno zastaviti tudi nekoliko manj abstraktno vprašanje. Ali si lahko posamezna država sploh jemlje pravico, da posameznike brez sodnega postopka obsodi na smrt, kadarkoli in kjerkoli?

Ameriška administracija trdi, da lahko, in Obama s svojimi svetovalci točno to tudi počne. Na podlagi obsežnih obveščevalnih podatkov njegov krog svetovalcev najprej presodi, ali posameznik pomeni neposredno nevarnost za ZDA in ali obstaja možnost za njegovo prijetje in sojenje. Če je odgovor na prvo vprašanje pozitiven

slednje zato trudile, da s tehnološkim napredkom karseda zmanjšajo nevarnosti vojaških spopadov. V tej luči so brezpilotna letala sanjsko orožje generalov, saj lahko z izjemno natančnostjo posel opravijo tako rekoč brez žrtev na lastni strani. Ali je življenje nasprotnika zato sploh še kaj vredno v odsotnosti nevarnosti za lastno preživetje? Vojaki držav, ki bodo posedovali brezpilotna letala, bodo namreč vedno bolj zgolj upravitelji računalniških sistemov, ki s pritiskom na gumb nekje na drugi polovici sveta povzročijo razdejanje in smrt, sami pa

po zaključku delovnega dne odidejo domov v objem najbližjih. To lahko povzroči stanje permanentne vojne, saj odločitev zanjo v luči zgolj morebitne materialne škode postane trivialna.

Pomembni etični pomisleki se porajajo tudi zaradi številnih civilnih žrtev, ki so jih do sedaj zahtevali napadi. Ali lahko odstranitev domnevno še tako nevarnega posameznika upraviči smrt njegovih otrok, žene, prijateljev? Civilisti so bili vedno kolateralna škoda vojaških spopadov, vendar dandanes ameriška brezpilotna letala večinoma napadajo cilje na območjih, kjer vojne sploh ni.

Kako sploh oceniti število žrtev? Zakaj bi brezpogojno verjeli trditvam ameriške administracije, da so bili v nekem napadu ubiti zgolj oboroženi skrajneži, če do mesta napada nihče nima dostopa?

Tovrstni dvomi, na katere opozarjajo številni raziskovalci in novinarji, seveda bistveno zmanjšuje-

dejstva, da se je narava groženj s širjenjem nedržavnega terorizma nedvomno bistveno spremenila. Vprašanje, kako se soočiti z izoliranimi in razpršenimi skupinami skrajnežev, tako ostaja na dlani. Na žalost je med večino vojaških strategov, tako v Ameriki kot drugod, vse prepogost odgovor povečana uporaba vojaških sredstev.

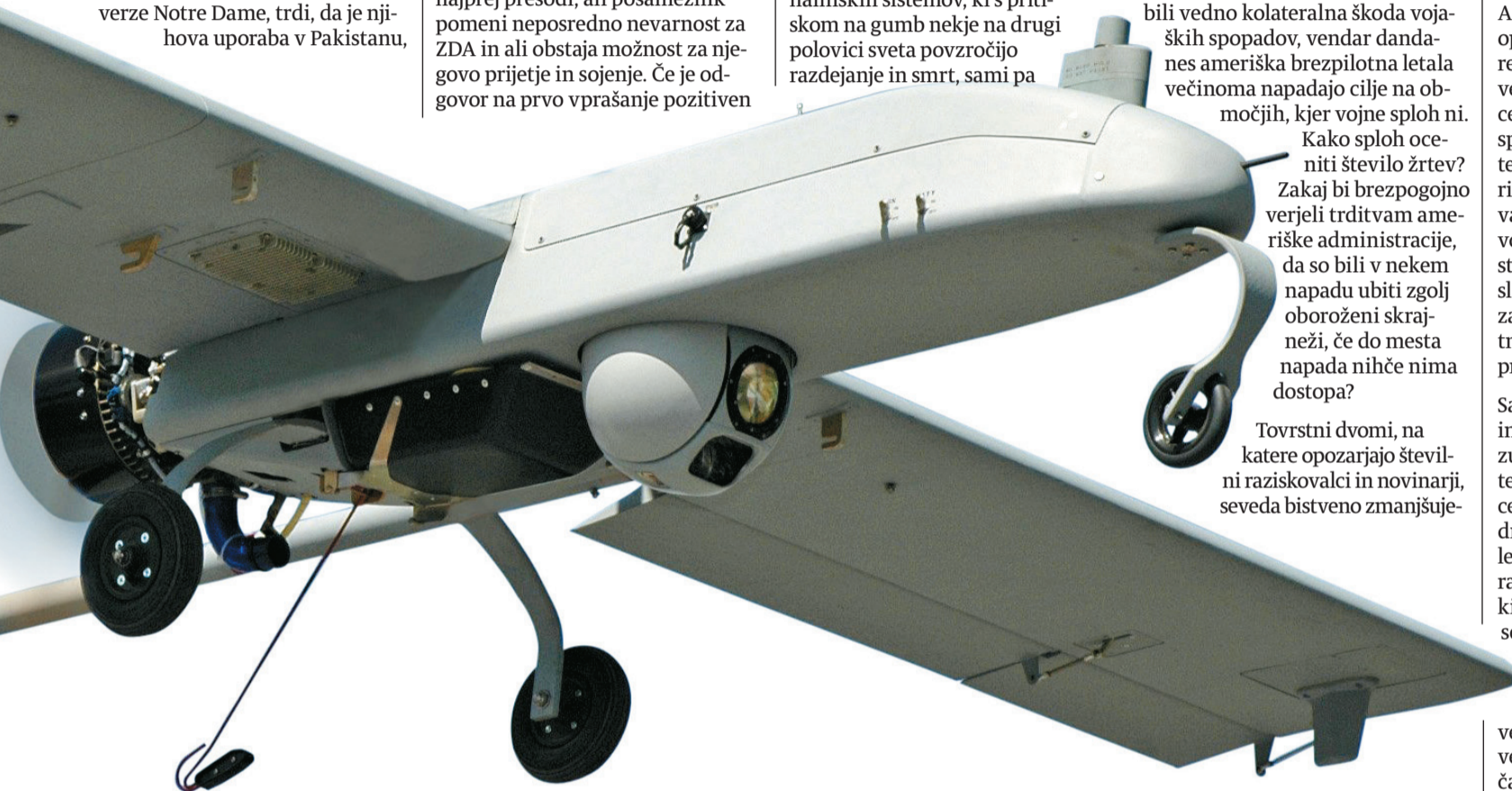
Obstajajo pa tudi drugačna mnenja. General Stanley McChrystal, nekdanji poveljnik ameriških sil v Afganistanu, je tako že pred časom opozoril, da so brezpilotna letala resda morebiti koristno orožje, vendar bistveno prispevajo k "percepciji ameriške arogance" in s tem spodkopavajo ugled ZDA v svetu ter dolgoročno obsojajo boj s terorizmom na neuspeh. Za pridobivanje novih rekrutov bi namreč voditelji terorističnih gibanj le stežka našli boljše argumente kot slike trupel nedolžnih otrok, ki jih za seboj puščajo ameriška brezpilotna letala. Prej ali slej bo to morala priznati tudi Bela hiša.

Samovoljnost Washingtona bo imela na dolgi rok posledice tudi zunaj okvira ameriške vojne proti terorizmu. Po ocenah poznavalcev ima že danes kar sedemdeset držav bodisi delujoča brezpilotna letala bodisi program za njihov razvoj. Med njimi je tudi Slovenija, ki se je lanskega maja ob robu zasedanja Nata v Chicagu s skupino dvanajstih držav članic dogovorila o skupnem nakupu letala tipa global hawk. Res je, da je večina letal za zdaj neoboroženih, vendar je sprememba le vprašanje časa. Tehnologija je cenovno vedno bolj dostopna in politiki se bodo le stežka odrekli njeni uporabi. Kako se bodo torej ZDA odzvale, ko bo svoj prvi napad na samoizbrane domnevne skrajneže izvedla Rusija ali če bi Iran napadel zanj domnevno nevarne cilje v Izraelu? Kaj bi Washington storil, če bi Kitajska z lasersko vodenim izstrelkom na ozemlju ZDA ubila pripadnika ujgurskih separatistov, ki jih Peking šteje za teroriste?

Sklicevanje na ozemeljsko nedotakljivost in suverenost bo takrat zaman, soočenje s praktičnimi posledicami ignoriranja mednarodnega prava pa toliko bolj neprijetno.

Država, ki sicer vedno in povsod povečuje pomen vladavine prava, se zato mora soočiti z neizogibnim dejstvom, da z obstojem "črne liste" in nadaljevanjem zunajsodnih pobojev nezadržno spodaja svojo verodostojnost. Predsednik Obama bi tako ravnal modro, če bi uporabo oboroženih brezpilotnih letal omejil na vojna območja ter prenos odgovornosti za izvajanje napadov iz rok Cie prenesel na Pentagon.

Moral si bo tudi priznati, da se ameriški boj s terorizmom vse bolj spreminja v samovoljno razumevanje mednarodnega prava, ki ne samo ruši težko dogovorjena načela ravnanja v mednarodni skupnosti, temveč zaradi trpljenja nedolžnih ljudi tudi znatno prispeva h krepitvi terorističnih skrajnežev. V nasprotnem je bolje, da se čim prej sprijazni z dejstvom, da bodo ZDA na dolgi rok neizogibno postale žrtev lastnega uspeha. •



Jemnu in Somaliji nezakonita, saj ZDA s temi državami niso vpletene v oborožen spopad. Na podlagi podobnega sklepanja so bila z mednarodnim pravom neskladna tudi predhodna ameriška bombardiranja domnevnih terorističnih centrov v Afganistanu in obratov kemične industrije v Sudanu leta 1998.

Vendar so mnenja različna. Michael Schmitt, profesor mednarodnega prava na britanski univerzi v Durhamu ter veteran ameriške vojske, legalnost napadov utemeljuje z dejstvom, da je podlaga zanje lahko vojna proti terorizmu, v okviru katere so, kot trdi ameriška administracija, legitimni cilji tudi skupine ali posamezniki, ki ogrožajo nacionalno varnost držav. Tovrstno razumevanje je nedvomno pomemben odmik od splošno sprejetih načel mednarodnega prava in odpira nova vprašanja o tem, ali se države lahko sklicujejo na pravico do samoobrambe, tudi ko jih domnevno ogrožajo teroristične skupine, vendar ta grožnja ni dokazljivo neposredna. Kot je v nedavnem zapisu za Wall Street Journal ugotovil Richard N. Haass, predsednik Ameriškega sveta za zunanje zadeve (Council on Foreign Relations), bi se lahko prevelika samovoljnost pri določanju groženj ter s tem ciljev napadov zlorabila za upravičevanje tako imenovanih preventivnih vojn in s tem vnesla v mednarodno pravo veliko mero kaotičnosti.

in ni možnosti za prijetje, bodisi zaradi težavnosti dostopa bodisi zaradi nesodelovanja lokalnih oblasti, je posameznik brez sojenja obsojen na smrt. Brezpilotna letala so zatem samo orodje eksekucije in nadomeščajo napade z vojaškimi letali ali posredovanje posebnih enot ameriške vojske. Cinično lahko ob tem tudi dodamo, da sedanjí nabor domnevnih teroristov očitno ne dosega vrednosti Osame bin Ladna, ki so ga kljub nevarnosti odstranili vojaki iz mesa in krvi.

Tudi za siceršnje liberalne podpornike Obame je ta del politike napadov nedvomno najbolj sporen, saj krši načelo o domnevni nedolžnosti ter preveč spominja na samovoljne zunajsodne obračune s tako imenovanimi državnimi sovražniki, ki so bila pogosta med hladno vojno. Temu pritrjuje tudi večina opazovalcev zunaj Amerike in Ben Emmerson, posebni poročevalec ZN za človekove pravice in boj proti terorizmu, je pred kratkim napovedal mednarodno preiskavo o ameriški uporabi brezpilotnih letal ter pobojev, ki imajo po njegovem vse lastnosti zunajsodnih eksekucij ter morebiti tudi vojnih zločinov. Pritisk se bo po vsej verjetnosti v prihodnjem obdobju še stopnjeval.

Terorizem raste

Vse pogostejša uporaba oboroženih brezpilotnih letal odpira tudi kopico etičnih dilem. Vojna je bila vedno skrajno sredstvo, s katerim so države svoje vojake izpostavljale smrti. Povsem pričakovano so se

Kaj bi Washington storil, če bi Kitajska z lasersko vodenim izstrelkom na ozemlju ZDA ubila pripadnika ujgurskih separatistov, ki jih Peking šteje za teroriste?

jo verodostojnost trditev o domnevni natančnosti napadov brezpilotnih letal, med katerimi še posebno izstopa izjava Brennana, da v dvanajstmesečnem obdobju pred majem 2011 v njih ni bil ubit niti en civilist.

Istočasno pa se mora predvsem ameriška administracija soočiti tudi z dejstvom, da dosedanja uporaba brezpilotnih letal nikakor ne zmanjšuje nevarnosti terorizma, kvečjemu nasprotno. Kot v nedavnem prispevku za revijo Foreign Affairs opozarjata Peter Bergen in Katherine Tiedemann, se je namreč med letoma 2004 in 2009 število terorističnih napadov v Pakistanu na letni ravni povečalo s 150 na skoraj 2000! Tako izjemen porast je nedvomno tudi posledica jeze in vedno večjih frustracij, ki jih med civilnim prebivalstvom povzročajo vse pogostejši napadi z neba. Teroristične skupine se s tem na dolgi rok samo še bolj radikalizirajo in postajajo vedno močnejše, medtem ko se ameriški boj proti terorizmu sprevača v vojno brez konca.

Dolgoročne posledice

Seveda v politiki vedno prevlada določena mera pragmatizma. Tudi pri uporabi brezpilotnih letal po vsej verjetnosti ne bo nič drugače, saj bodo v odsotnosti boljših alternativ zaradi svoje natančnosti in zmanjšanja nevarnosti za njihove upravitelje postala tako rekoč idealno orožje in s tem vedno pomembnejši del vojaških strategij. To je še toliko bolj verjetno zaradi